

mely a mottók közös terébe rendelt egyfelől egy Holan-idézetet, másfelől pedig egy egykori szeméttelapi fecnin olvasott titokzatosan groteszk feliratot.

A *Még valami az ezüstrőlben* szereplő lány, Baumstark Rózsika máskülönben a költő önéletrajzi kisprózájában is feltűnt már korábban, mégpedig elég meghatározó epizód szereplőként, hiszen azon túl, hogy úszni is ő tanította, mint mondja: „tőle hallottam először költői lelkületemről”.² De nem a Baumstark lány az egyetlen szereplő, aki a korábbi önéletrajzi (főként prózai) írásokból ismerős lehet. A *Hideghullám* versei a legutóbbi könyvek fikcionalizált karakterei után (habár egy alkalommal itt is megjelenik Nárcisz) mintha a szerző életanyagának többé-kevésbé háborítatlan referencialitású alakjaihoz nyúltak volna vissza. Nem mintha ez a visszanyúlás befejezett vagy egyáltalán befejezhető mozdulat lenne, s a megtalált referencialitás komfortzónáját sem élvezheti hosszsan a versbeszélő.

A legtöbbször élénk lépő alakok, az anya, az apa, a nővér és a hűg legfontosabb közös tulajdonsága, hogy nem élnek, s éppen ezért csak a költő emlékezetének szándékos vagy tudat alatti elmozdulásai hívhatják őket a vers terében újra életre. „Mire anyám száz lesz, én már nem vagyok, / s mivel ő már rég nincs, bárhol / meglapulhatok” — írja az *Ejtve* című versben (138). Nemléjük, ami egyfelől tehát lehetőséget ad a szerzőnek, hogy „bárhol meglapuljon” (nem véletlen, hogy a költő egyik leggyakoribb alakmása a versekben a zugokban meghúzódó pók lesz), másfelől pedig egyoldalúságával megteremti a jelen-nemlévőkről való beszéd alkalmát (mint mondja Marno, különben nem is lenne képes róluk írni), mindezzel együtt egy szinte elviselhetetlenül szűk térbe zárja a költőt. Ő, aki felidéz, aki emlékezeténél fogva kísérteteket hív elő (*Kísértetnap*), aki megosztja a maga hangját másokéval, „a pillanat foglya” lesz, s akár Kafka Josef K.-ja, egy metafizikai büntett ítéletét szenvedni el folyton. Bűne: hogy emlékezete van, tehát hogy létezik. A pillanat foglyaként pedig arra van kárhóztatva, hogy folyton korrigálja magát, kiegészítse, újragondolja azt a lényegében rögzíthetetlen tapasztalatot, aminek rögzítését a versen keresztül mégis kénytelen újra és újra megkísérelni.

A legjellemzőbb példája az önkorrekciós kényszernek a *Versszigetelés* című szöveg, mely egyfelől a *Tányérégő* című verset, másfelől a hozzá írott jegyzeteket foglalja magába. A rövid vers három időrétege az emlékezet üstjében egyetlen masszává áll össze: a jelen, amikor lejegyzti a verset, a közelmúltbeli pillanat, amikor felhagyott a dohánnyal (s amikor azonos címmel írt verset ugyanerre az emlékképre — az a szöveg az *Alföld 2002/7.* számában jelent meg), illetve a régmúlt jelenet, mikor lyukas torkú apjával kettesben maradt váratlanul a konyhában. A versehez fűzött jegyzetekben aztán épp arra tesz kísérletet, hogy az emlékezet működési elvét feltérképezve válassza szét egymástól az időben távoli-, illetve a valóban megtörténttől a fiktív eseményeket. Labirintusszerű persze ez a jegyzet, s nem is annyira magyarázója lesz a versnek, mint azzal egyenértékű párdarabja, melyben végül a legyeké lesz a főszerep — s ez motivikusan

megint csak mélyen beágyazódik a kötetegészbe: a költő-pók képe mellett a halál-döglégy képe is gyakran előfordul.

/Anyag

A személyes emlékezet azonban természetesen nem választható le az emlékező jelenvalóságáról, mint ahogy az elvont én sem különíthető el a fizikai, romlandó testtől. A *Hideghullám*ról megjelent kritikájában Nemes Z. Mária írja, hogy „a túlszemléltetett Én-líra öncsalásának, aktív nem-tudásának a leleplezése itt a tét”³, vagyis egy olyan költői mozdulatsorral van dolgunk, mely azzal egy időben, hogy jelzi, távol áll tőle a „költészetutánzó költészet” (ahogy egy interjúban⁴ Marno nevezte) mentalitása, azt is nyomatékosítja, hogy ezzel szemben ő maga saját anyagszerűsége tudatában kíván megszólalni. Nem is igen tehet más tapasztalatai birtokában, s így, ahogy Nemes írja, Marnónál „az élettörténet természetétörténeté válik”⁵. A kötet sok helyen előforduló, mintegy fő szólamná duzzadó agyag- és iszapmetaforái épp ennek a saját életrajzot természetétörténetbe fordító tendenciának a mentén válnak a *Hideghullám* talán legfontosabb értelmezésbeli vonalvezetőivé.

„Eliszaposodik és a fenekére / süllyed a súlyától a fejem, az agyam / ásványi és mészkőzetek színeiben / játszik, ahogy megszilárdul benne, / a koponyámban, nem is nagyon / bánom már, hogy elhagyom magam.” — olvassuk az *Egy senki földje* című versben (104). Az agy eliszaposodása (máshol elagyagosodása) egyszerre jelenti a test fizikai romlását (mintegy visszabomlását sárrá — hasonlóan a kritika elején idézett levélrészlet *elsalakosulásához*), illetve a gondolkodásra (tehát a versírásra) való képesség elvesztését is. A múltból előreplő döglégyek, s az eliszaposodott, zavaros jelen együtt határozzák meg ennek a különös, rezignált, de nem apatikus, drámai, de nem patetikus halállírának a körülményeit. Ezek a körülmények pedig az életanyag képlékenységére, sérülékenységére is figyelmeztetnek: „Nővérem és húgom sosem éltek”, mondja szintén az *Egy senki földjében*, majd kicsivel később: „Anyám a pincében az urával, / akit kínomban apámnak hívok.”

A Marno-lírának mindig is az egyik fő erőssége volt a versnyelv anyagszerűségében rejlő poétikai erőforrások kihasználása, egyfajta fonetikai és szemantikai szenvedély, mely váratlan szöveghelyzetekből volt képes dinamizálni a költeményeket. A *Hideghullám* versei nem adják fel ezt a magánhagyományt ugyan, de épp a referencialitással való játékon keresztül részben áthelyezik a szövegek súlypontját a nyelv anyagszerűségéről a költői én alakjának anyagszerűségére. „Unom és undorít a halálom” — olvassuk a kötet egyik legerősebb versének, az *Átalakulatoknak* (48–50) a kezdő sorát, majd a befejezését:

² MARNÓ János: *Az anarchia szőrendje*, Palatinus, 1997, 28.

³ NEMES Z. Mária: *Költői egészségügy*, http://www.es.hu/nemes_z_mario/koltoj_egeszsegugy; 2015-09-02.html.

⁴ GÖRFÖL Balázs: *Hűen az anarchiához*, Jelenkor online, 2014. július 31., <http://www.jelenkor.net/interju/281/huen-az-anarchiahoz>.

⁵ NEMES Z. Mária: *i. m.*

„Aztán hirtelen megtöröm a csendet, / még nem tudom, mivel, de megtöröm, / vagy ha nekem sehogyan nem megy, / kerítek egy hullát valahonnan, / és megtörem vele odaát.”

A poétikai értelemben vett megszólalás (vagyis a mindenkori csönd megtörése) mint életfunkció a maga totalitásában (és mint létkényszer: totalitáriusságában egyaránt) a versek elsődleges életre hívója lesz, s mint ilyen, legalábbis ideiglenes cáfolata a halál jelenidejének, ami hiába lebeg folyton a lírai én fölött (*Kollapszus a kínainál*), még megszólítható, még valami más: „Halál! / Megszokásból szólítalak második / személy gyanánt, s még nevetésesebb, / hogy egyes számban. Mintha sajátom / volnál, akár az élet, melytől mindig / is idegenkedtem. Holott nem éltem / soha. Légy tó, melyet most körbeérek.” (133)

Elmeséletlen történetek

Gerliczki
András

(Hevesi
Judit:
*Hálátlanok
búcsúja.*
Magvető,
2015)

„A tekintetek fontosabbak, mint az események. Lehet, hogy ezt könnyelműség kijelenteni, de akkor talán nem, ha a tekintetek megőrzését azért tartom fontosnak, mert bennük rejlenek az események, csak el kell jutni a pillantástól az érzésig, az érzéstől a történetekig...” — olvasható Sándor Iván *Követés* című regényében. A fájón hiányzó több százezer történet egyikét kísérli meg összeállítani és elmondani Hevesi Judit könyve is. Mintha a megszólalás előtti — hónapokra, évekre, évtizedekre nyúló — készülődés tanúi lennénk a szövegek közelében. Reménytelenül messze még a nagy elbeszélés. A küzdelem itt és most a hangokért, a szavakért, az emlékfoslányokért, a közös (és ugyanakkor mélysegesen személyes) történet darabkáiért folyik. Aki e verseket papírra veti, minden sorában kísérletet tesz arra, hogy a *címkékben* megformált „tehetetlenség szavaitól”, a „befalazott emlékektől”, „lyukacsos történetektől” eljusson a felszabadító emlékezésig, a megtisztító beszédig. Emberi arcokat, sorsokat kell kiszabadítania a hallgatás, a nyelvet bénító kollektív felejtés fogságából. Küzdelem ez a haláltáborok utáni évtizedek nehezen múlt amnéziájával, de nem a harc keménységével, hanem a hűség kitartásával: „csak azt figyelni / hogyan török meg / el-

gyötört arcukon a fény / követni szüntelenül járásukat / kitalálni mi mindent felejtettek el / marad-e elmeséletlen történetük...” (*követés*).

A nagymama álomképszerűen visszatérő alakja, a Dunába lótt emberek, a parton maradt bakancsok és kabátok látványa, a számok és a csíkos ruha az a pár sornyi tapintható emléknym, amely a formálódó szövegek hátterében a feldolgozatlan, feledésre ítélt történetről árulkodik. Néhány morzsányi nyers adat csupán, ami az el nem számolt életekből, a holokauszt áldozatainak hallgatásba burkolt sorsából, a „megszakított elbeszélések” (*nyílt lapok*) maradványaiából a személyiség számára hozzáférhető. „a drótokon túlról csak félhomály minden / aminek látványa tanúért kiált” — fogalmazódik meg az emlékezés és megszólalás nehézsége (és erkölcsi-érzelmi kényszere) *az ő története* szövegében. A kötet darabjait is az emlékezés munkája tartja működésben, a *nem felejtteni* személyes érdekű, de mindenkire tartozó törekvése: „körüllátszó történeteidet akarom / megérteni szótlanágodat”.